

FERMER VƏ FƏRDİ TƏSƏRRÜFATLARDA QUŞ- LARIN YEMLƏNMƏ VƏ SAXLANMA GİGİYENASI

Mirzəmməd Həsənov,
ARKTN-nin Baytarlıq Elmi-Tədqiqat İnstitutunun
Quş xəstəlikləri şöbəsinin müdiri, aqrar elmlər
üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: mirzehesenov1997@gmail.com

Ərşad Quliyev,
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin
baş müəllimi, aqrar elmlər üzrə
fəlsəfə doktoru
e-mail: ersadquliyev901@mail.ru

UOT: 63

Xülasə. Məqalədə quşların qidalanması və gigiyenası haqqında ətraflı məlumat verilir. Quşların sayca artırılması və məhsuldarlığının yüksəldilməsi normal yemləmə və gigiyenik tələbatların yerinə yetirilməsi şəraitində mümkündür. Normal yemləmə quşların yumurtavermə qabiliyyətini və yumurtanın inkubasiya keyfiyyətini (sağlam cücəçixma faizini) artırır. Quşların yemlənməsi xüsusilə yumurtlama mövsümündə və tükdəyişmə dövründə daha da gücləndirilməlidir.

Açar sözlər: şirəli yemlər, yem mayası, xörək duzu, avitaminoz, göy ot, gigiyena, yumurtlama, tükdəyişmə.

Key words: succulent feed, feed yeast, salt, vitamin deficiency, green grass, hygiene, egg production, linking period.

Ключевые слова: сочные корма, кормовые дрожжи, соль, авитаминоз, зеленая трава, гигиена, яйценоскость, период линьки.

Azərbaycan hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən və FAO – Azərbaycan Tərəfdaşlıq Proqramı çərçivəsində icra olunan “Quşçuluğun davamlı inkişafı və ərzaq məhsullarının istehsalı üzrə dəyər zəncirinin yaradılması” layihəsi yemləmə strategiyalarının hazırlanmasında innovativ inkişafı dayanıqlı şəkildə təmin etmək üçün quşların sayca artırılması və məhsuldarlığının yüksəldilməsi normal yemləmə və gigiyenik tələbatların yerinə yetirilməsi şəraitində mümkündür. Müxtəlif növ quşların yüksək məhsuldar hibridlərinin istifadəsi və quşların balanslaşdırılmış bəslənilməsi elmi əsaslarla asanlaşdırılır. Quşların yüksək məhsuldarlığını təmin etmək və yem xərclərini azaltmaq məqsədi ilə ənənəvi olmayan yem vasitələrinin istifadəsi

getdikcə daha mühüm hala çevrilir. Belə yem vasitələrindən olan biyan kökünü, şənəlləni, amarant dənini və digər yüksək qidalılıq keyfiyyətinə malik hidroponik üsulla cücərdilən dənələri quşların yem payına əlavə etməklə təcürbə aparılmışdır.

Biyan kökünün tərkibi qlisirizin turşusu və onun kalium, kalsium duzları, flavonoid qlikozidləri, qlükoza, sirrizin acılığı, linveritin turşusu, asparagin vitaminlərdən, həmçinin stereoid hormonlarından ibarətdir. Biyan kökü antiinfla-

matuar, antihistaminik, antiallergik, antiviral, antibakterial və antitoksik xüsusiyyətlərinə malik olub, su-duz mübadiləsini tənzimləyir, mədənin normal fəaliyyətinə kömək edir, mədə-bağırsaq traktının peristaltikasını stimullaşdırır, endokrin və immunitet sistemini, bədən müqavimətini gücləndirir. Ona görə də quşçuluqda yem rasionunun həzməgediciliyini artırmaq üçün biyan kökü qüvvəli yemlə qarışdırılaraq toyuqlara verilir.

Şənbəllənin vətəni Cənub-Şərqi Asiya və Aralıq dənizi sahilləridir. Cənubi və Mərkəzi Av-

ropa ölkələri üçün də rayonlaşdırılmışdır. Hindistanda bəzi qəbilələr bu bitkiyə müqəddəs nemət kimi sitayiş edirlər. Bir çox Avropa ölkələrində yem, qida və dərman bitkilərinin mədəni növləri geniş ərazilərdə əkilib-becərilir. Şənbəllə xarici görünüşünə görə ilk inkişaf dövründə daha çox yoncaya oxşayır. Dənin mütləq çəkisi 15-20 qramdır. Şənbəllə paxlalılar fəsiləsinə mənsub birillik bitkidir. İstiyə, quraqlığa, soyuğa, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır. Tərkibində 21% protein, 14,87% zülal, 2,16% yağ, 2,41% sellüloz vardır. Quşçuluqda yem, məişətdə qida, təbabətdə dərman bitkisi kimi tətbiq olunur.

Amarant bitkisinin vətəni Cənubi Amerikadır və bu ərazidə onun xeyli sayda növ və növmüxtəlifliyinə təsadüf edilir.

Bu bitkinin dünya üzrə 900-dək növü məlumdur ki, onlardan da yalnız 9 növü Azərbaycan ərazisində yayılmışdır. Amarant

toxumlarında olan linolen turşusu immun sistemini möhkəmləndirir və məhsuldarlığı artırır. Linolen turşusunu unikal edən əsas komponentlər iki antioksidant – vitamin E və skvalendir. Tədqiqatlar göstərmişdir ki, hidroponik üsulla cücərdilən amarant dənində xam proteinin miqdarı 23,1% təşkil etmişdir. Proteinin ən çox miqdarı bitkinin dənində 19,5%-dir. Həmçinin amarant toxumlarının tərkibində olan 19,9%

linolen turşusu əzələləri dağıtmağa və piy qatını çoxaltmağa qadir olan kortizol stress hormonunun səviyyəsini azaldır. Nəticədə hüceyrələrdə qidalandırıcı maddələrin nəqli yaxşılaşır, bu isə qidalandırıcı maddələrin daha asan mənimsənilməsinə imkan verir, kalsium balansını yaxşılaşdıraraq sümük toxumasının sıxlığını artırır. Ona görə də yem rasionun həzməgediciliyini artırmaq üçün amarant dən qüvvəli yemlə qarışdırılaraq toyuqlara verilir.

Payız və qış aylarında quşların yem payına 2-3 növdən heyvani yemlər (balıq, ət-sümük və qan unu), şirəli və vitaminli yemlər (kartof, yem çuğunduru, yerkökü, silos, cücərdilmiş dən, yaşıl yem, yem mayası, balıq yağı), mineral yemlər (təbaşir, sümük unu, əzilmiş xərçəng, xörək duzu, qum) verilməlidir. Quşların yem qabında daima qum və kömür olmalıdır. Belə ki, qum mədədə həzm prosesini yaxşılaşdırır, kömür isə mədə-bağırsaq qazlarını udur və bununla da quşlarda köpmənin qarşısı alınır. Yay fəslində isə quşlara dənli yemlər ilə yanaşı, təzə göy ot (yonca, gicitkən, qızılca, yolotu, unnuca, habelə bağ otu) verilməlidir. Bundan başqa, yayda quşlara müxtəlif qurdların (soxulcan, çömçəquyruq, ipəkqurdu, müxtəlif süfrələr, qarışqa, həşəratlar, böcəklər və s.) verilməsi də yaxşı nəticə verir. Bu yemlər quşların zülallara olan tələbatını ödəyir və onların yumurta məhsuldarlığına müsbət təsir edir.

Quşlar gündə üç dəfə yemləndirilməlidir. Gündüzlər quşlara isladılmış halda heyvani yemlər ilə birlikdə qarışıq yemlər, axşamlar isə dən verilir. Yumurtlama mövsümündə toyuqlara yerkökü, cücərdilmiş dən və balıq yağı verilməlidir. Aşağı keyfiyyətli yemlər (iylənmiş, çürümüş, acı, kiflənmiş və s.) quşlara verilməməlidir. Çünki belə yemlər yumurtanın zülalını əridir, onun inkubasiya keyfiyyətini azaldır və quşları xəstələndirir. Düzgün yemləmə quşlarda vitamin və mineral maddələrin çatışmazlığından baş verən xəstəliklərin profilaktikasının (raxit, kanibolizm, podaqra, tükyemə, avitaminoz və s.) əsasını təşkil edir. Həmçinin onların orqanizmində yoluxucu xəstəliklərə (pasterellyoz tif, çiçək) qarşı müqaviməti artırır.

Quş binası geniş, işıqlı, quru və isti olmalı, yaxşı ventilyasiya və müvafiq avadanlıqlarla

(yumurta yuvaları, yem və su qabları, tarlar, kül vannası və s.) təmin edilməlidir. Döşənək üçün işlədilmiş material quru və hiqroskopik (nəm-çəkən) olmalıdır. Bu məqsədlə (quş hinləri üçün) daha çox ağac yonqarı, torf və saman işlədilir. Torf və saman 10-15 sm qalınlığında döşəməyə səpilir. Hər gün çirklənmiş üst qat götürülür və üzərinə yenisi səpilir. Toyuqlar saxlanılan binalarda hər 10-15 gündən bir döşənək yenilənir.

Təcrübələr göstərir ki, qışda quşlardan çox yumurta almaq üçün quş binasında havanın temperaturunu 12-16⁰C-də saxlamaq lazımdır. Quşları aşağı temperatur şəraitində saxladıqda, binada havanın nəmliyi aşağı olur. Bina işıqlı olmalı və quşlar yaxşı yemlənməlidir. Süni işıq quşların sağlamlığına və məhsuldarlığına müsbət təsiri var. Belə ki, təbii və süni işığın təsirindən cinsi vəzilərin fəaliyyəti və quşların yumurta verməsi artır. Ona görə də hazırda quşçuluq təsərrüfatlarında süni işıqdan geniş istifadə edilir. 1 m² sahəyə 3-5 vatt hesabı ilə lampa asılır. Elektrik lampası döşəmədən 1,8 m hündürlükdə qurulmalıdır. Qışda binanın işıqlanması 12-14 saata çatdırılmalıdır. Süni işıqlandırma oktyabr ayından mart ayınadək aparılır. İşıqlandırma müddəti tədricən artırılaraq yanvar ayında maksimuma çatdırılır, süni işıqlandırmada quşların yemləndirilməsi də yaxşılaşdırılmalıdır.

Gəzinti sahəsi binanın bütün ətrafında (arxa, ön və yanlarda) düzəldilməlidir. Gəzinti sahəsi hasarlanmış və ya açıq halda ola bilər. Açıq gəzinti sahəsində quşlar sərbəst gəzir. Belə gəzinti sistemində quşlar çox uzaq məsafəyə gedirlər. Bu da onların itməsinə və vəhşi heyvanlar tərəfindən tələf edilməsinə səbəb ola bilər. Ona görə də məhdudlaşdırılmış gəzinti sistemindən istifadə edilməlidir. Məhdudlaşdırılmış gəzinti sistemində quş binasının ətrafında 60 m enində və binanın uzunluğunu boyu kvadrat formada 2 m hündürlüyündə hasar çəkilir. Hasarı dəmir tordan, taxtadan və çırpıdan da çəkmək olar.

Yazda və yayda quşları yaşıl yemlə təmin etmək üçün gəzinti sahəsi hissələrə bölünərək şumlanır, müxtəlif dənli və paxlalı bitkilərin toxumu səpilir. Sonra isə bu sahələr növbə ilə istifadə olunur. Belə ki, sahədə arpa, vələmir, çöl noxudu və s. əkilir. Gəzinti sahəsində hər toyuğa 8 m, hind toyuğuna isə 25 m yer ayrılmalıdır.

Sağlamlığını, məhsuldarlığını artırmaq və yemə qənaət etmək üçün onların çöl şəraitində saxlanılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Quşları qızmar günəş şüasından qorumaq üçün gəzinti sahəsində kölgəlik və ya daldalanacaq yer düzəldilir. Bunun üçün talvar tikilir və ağac əkilir. Gəzinti sahəsi həmişə təmiz, quru saxlanılmalı, vaxtaşırı təmizlənməli, dezinfeksiya edilməli və şumlanmalıdır.

Quşların sağlamlığını, məhsuldarlığını artırmaq üçün antibiotik təsirli bitkilərdən şənbəllənin, biyan kökünün, amarant dəninin quşların yem payına kompleks tərkibdə əlavə edilməsi quşların inkişafına, normal boy artmalarına və fermer quşçuluq təsərrüfatlarında iqtisadi zərər vuran şərti patogen mikrobların törətdikləri xəstəliklərə qarşı immunitet yaradılmasına böyük təsir göstərir.

Quşlarda saxlanılma şəraitindən asılı olmayaraq, yumurta ilə yayılan yoluxucu xəstəliklərin (salmonellyoz, pilloroz, paratif və s.) qarşısını almaq, habelə onları parazitar xəstəliklərdən, bəzi parazitlərdən qorumaq üçün ciddi baytarlıq nəzarəti olmalıdır. Bundan başqa, baytarlıq-sanitar tədbirləri vaxtında görülməlidir. Yoluxucu xəstəliklərin qarşısını almaq üçün quşçuluq fermer təsərrüfatında optimal zoogigiyenik şərait yaradılmalı və yemləmə düzgün təşkil edilməlidir. Quş binalarının hava mühiti müntəzəm şəkildə nəzarətdə olmalı, vaxtaşırı havanın fiziki-kimyəvi parametrləri, xüsusilə mikrobların çirklənmə dərəcəsi yoxlanılmalıdır. İnkubasiya edilən yumurtalar və yumurtadan çıxmış cücələr heksaxlorafenin dietilenqlikolda 5%-li məhlulu ilə dezinfeksiya edilməlidir. Xəstəlik əsas etibarilə cavan quşlarda iti septiki formada, yaşlı quşlarda isə nişanəsiz, xroniki, bəzən yarım iti və iti formalarında keçir. Xəstə quşların iştahası azalır, yaxud tamamilə yemdən imtina edir. Lakin suyu həvəslə içirlər. Onlar zəif olmaqla ümumi sürükdən ayrılıb istilik mənbəyinə yaxın toplanır, gözləri tam, yaxud yarım açıq olmaqla qanadları sallanır.

Xəstəlik zamanı məhdudiyyət şərtlərinə görə aşağıdakılar təklif olunur:

1. Quşçuluq təsərrüfatlarında yoluxucu xəstəliklər təsdiq edildikdə, təsərrüfat bu xəstəliyə görə qeyri-sağlam hesab olunur, təsərrüfata məhdudiyyət qoyulur.

2. Xəstə və yoluxucu xəstəliklər antigeninə müsbət reaksiya vermiş quşların yumurtası yüksək temperaturda bişirilən şirniyyat və çörək-bulka məmulatı hazırlamaq üçün yeyinti müəssisələrinə göndərilir.

3. İnkubasiya üçün nəzərdə tutulan yumurtalar inkubatoriyanın anbarına daxil olub, çeşidlənəndən sonra inkubatoriyaya yığılandan 6 saat sonra və embrionlar çıxış şkaflına köçürüləndən əvvəl aerosol üsulla dezinfeksiya olunmalıdır.

4. Xəstə və xəstəliyə şübhəli quşlar kəsildikdən sonra onların əti baytarlıq-sanitariya cəhətdən qiymətləndirilməli, kəsilən quşların müayinəsi ət məhsullarının baytarlıq-sanitariya ekspertizası qaydalarına müvafiq olaraq aparılmalıdır.

5. Hər dəfə müayinə aparandan sonra müsbət nəticə verən quşlar seçilərək dərhal kəsilməli, binada isə quşlar içəridə olarkən aerosol üsulla dezinfeksiya edilməlidir.

6. Quş cəsədləri, inkubasiyanın qalıqları xüsusi quraşdırılmış utilizasiya sexində 120⁰C-də 2 saat müddətində zərərsizləşdirilməlidir.

7. Quşçuluq təsərrüfatlarında müntəzəm olaraq gəmiricilərə, ektoparazitlərə qarşı mübarizə aparılmalı və çöl quşlarının quş binalarına daxil olmasının qarşısı alınmalıdır.

8. Quşların tam keyfiyyətli və rəşional yemlənməsi və zoogigiyenik şəraitə uyğun saxlanması təşkil edilməlidir.

Nəticə. Yoluxucu xəstəliklərin quşlar arasında yayılmaması üçün quş binalarının hava mühiti müntəzəm şəkildə nəzarətdə saxlanılmalı, vaxtaşırı havanın fiziki-kimyəvi parametrləri və xüsusilə mikrob və çirklənmə dərəcəsi yoxlanılmalıdır. Antibiotik təsirli bitkilərdən üyüdülmüş şirin biyan kökünün, amarant və şənbellə dəninin istər kimyəvi tərkibinə, istərsə də qidalılıq dəyərinə görə başqa bitki mənşəli yemlərdən üstün olması, həmçinin amarant və şənbellə toxumlarının tərkibində olan 19,9-21,3% linolen turşusunun olması quşlarda immun sisteminin möhkəmləndirməsini əsas götürərək quşçuluqda yem rəşionunun əsas hissəsi sayılan dən yemlərinin hissə-hissə əvəz edilməsini təmin etməklə yoluxucu və digər xəstəliklərə qarşı yüksək effektiv immunitet yaratmaq mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Hacıyev M.H., Mirzəyev F.M., Məmmədov S.N., İsgəndərova A.C., Hacıyev Q.H. Qarışıq istiqamətli toyuqların bəslənmə texnologiyası. Gəncə, 2019.

2. Gözəlov Y.Q. Heyvandarın məlumat kitabı.

3. Агеев В.Н., Квиткин Ю.П., Паньков П.Н. и др. Кормление сельскохозяйственной птицы. М., Россельхозиздат, 1982, 272 с.

4. <https://www.agro.gov.az/az/news/quslarin-yemlenme-ve-saxlanma-gigiyenasi-fermerlere-toevsiye>

5. Ройтер Я.С. Селекция сельскохозяйственных птицы и ее будущее в России. Птицеводство, 2012, №12, с. 4-5.

6. Пернатъев Ю.С. Разведение и выращивание кур обычных пород и бройлеров. Москва, изд. Клуб семейного досуга, 2017.

M.Hasanov, A.Guliyev

Hygiene of feeding and keeping of birds in farms and households

Abstract

The article details the feeding and hygiene of birds. Increasing the number of birds and increasing productivity is possible with normal feeding and hygiene requirements. Adequate feeding of birds increases the ability to lay eggs and the quality of incubation of eggs (high percentage of healthy chicks). Feeding of birds should be intensified, especially during egg production and during the period of fluff shedding.

М.Гасанов, А.Гулиев

Гигиена кормления и содержания птиц в фермерских и личных подсобных хозяйствах

Аннотация

В статье подробно рассказывается о кормлении и соблюдении гигиены птиц. Увеличение количества птиц и повышения производительности возможно в условиях нормального кормления и соблюдения гигиенических требований. Нормальное кормление птиц увеличивает способность откладывать яйца и качество инкубации яиц (высокий процент здоровых цыплят). Кормление птиц следует усилить, особенно в период яйценоскости и в период линьки пуха.